

**Georg Auernheimer: *Wprowadzenie do pedagogiki międzykulturowej*.
Łask 2017, Oficyna Wydawnicza LEKSEM, ss. 225
(tłumaczenie Katarzyna Stankiewicz¹)**

Od czasu pierwszego wydania *Wprowadzenia do pedagogiki międzykulturowej* Georga Auernheimera w 1990 roku minęło niemal trzydzieści lat. Nieustannie udoskonalana i uzupełniana przez Autora o nowe refleksje, koncepcje teoretyczne, obszary praktyki oraz uwagi dotyczące zmian zachodzących w pedagogice międzykulturowej pozycja ta doczekała się na rynku niemieckim aż ośmiu wznowień. Z uwagi na złożoność, wieloaspektowość i rzetelność zawartych w niej analiz i charakterystyk, przystępność wywodu oraz przejrzystą, usystematyzowaną, niemal podręcznikową konstrukcję, publikacja ta od lat stanowi lekturę obowiązkową dla badaczy i praktyków z kręgu pedagogiki międzykulturowej. Obecna jest również w wykazach materiałów dla studentów niemieckich uczelni, służąc jako podstawowa pomoc naukowa.

Wraz ze wzrostem zainteresowania międzykulturowością w perspektywie pedagogicznej wśród polskich badaczy oraz obecności tej problematyki w dyskusjach naukowych, na konferencjach, seminariach i w programach dla studentów, stworzenie polskiego wydania publikacji niemieckiego badacza wydawało się jedynie kwestią czasu. Nakładem Oficyny Wydawniczej LEKSEM z pomocą Instytutu Goethego, Uniwersytetu Gdańskiego i niemieckiego Wissenschaftliche Buchgesellschaft odbiorca ma w końcu możliwość sięgnąć do polskiej wersji *Wprowadzenia do pedagogiki międzykulturowej* w świetnym tłumaczeniu Katarzyny Stankiewicz.

Oparta na wydaniu niemieckim z 2012 roku polska edycja książki zdecydowanie spełnia swoją funkcję – będąc przekładem zrozumiałym i komunikatywnym dla rodzimego czytelnika, zachowuje jednocześnie myśl przewodnią Autora, znaczenia i niuanse terminologiczne zawarte w oryginale. Zaopatrzona specjalnie napisaną przez Auernheimera przedmową do pol-

¹ Dr Katarzyna Stankiewicz jest absolwentką MISH w zakresie pedagogiki na UMK w Toruniu, doktorantką na Wydziale Nauk Pedagogicznych UMK, w 2009 roku na tym wydziale obroniła dysertację doktorską pt. *Jawny i ukryty przekaz kulturowy w nauczaniu języka polskiego jako obcego* (promotor: profesor Zbigniew Kwieciński), aktualnie jest adiunktem w Zakładzie Teorii Wychowania i Pedagogiki Opiekuńczej, w Instytucie Pedagogiki na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Gdańskiego.

skiego wydania powinna stanowić odąd klasyczną pozycję każdego badacza, praktyka i studenta interesującego się międzykulturowością w rozmaitych kontekstach. Podręcznik okazać się może pomocny zarówno pedagogom i edukatorom, jak i politologom, socjologom, antropologom, filozofom kultury czy osobom działającym w instytucjach i środowiskach zróżnicowanych społecznie i kulturowo.

Wychodząc od teorii kultury i postrzegając pedagogikę międzykulturową jako dyscyplinę wielowątkową, heterogeniczną, ściśle powiązaną ze zmieniającą się rzeczywistością, Auernheimer w swojej pracy wskazuje na jej łączność z praktyką społeczną, polityką, organizacją systemów instytucjonalnych czy szeroko rozumianą tożsamością kulturową. Pedagogika międzykulturowa znajduje się „na pograniczu” – czerpiąc z wielu dziedzin, zatem jako dyscyplina wymaga – zdaniem Autora – podejścia interdyscyplinarnego, które pozwalałoby badaczowi na uchwycenie odzwierciedlających się w niej zmian, refleksji i wyzwań na poziomie lokalnym, międzynarodowym, państwowym i globalnym. Ludzkie działania, do których zaliczyć można ruchy migracyjne, rozumie Auernheimer jako „z jednej strony ograniczone przez stosunki społeczne, zwłaszcza bieżące warunki życiowe, z drugiej jednak twórczo pod wpływem kultury przeformułowywane” (s. 73). Ta praktyka życiowa jest dla badacza „zarówno kulturowo artykułowana, jak również zdeterminowana przez strukturę społeczną” (s. 73).

Ta perspektywa wydaje się prowadzić Autora w swoich rozważaniach. Spojrzenie Auernheimera opiera się bowiem na sprzeciwie wobec „kulturowego przeniesienia” na rzecz „kulturowego przekazywania” i rozróżnieniu na znaczenia społeczne i „sens” osobisty czy „osobiste przyczyny działania”. Postrzeganie rozumie on jako zapośredniczone w dostępnych kodach kulturowych – jednostka może wyrażać się jedynie we właściwych dla danego czasu formach. Zmiana warunków życia człowieka determinuje znów konieczność ponownego nadawania sensu. Kultura, rozumiana przez badacza jako system symboliczny, z założenia jest więc „wieloznaczna i otwarta na nadawanie znaczeń, co czyni zrozumiałym nie tylko jej historyczność, ale również walkę o władzę nad znaczeniem, która towarzyszy każdej kulturowej transformacji” (s. 73). Auernheimer, negując „kulturową hegemonię”, definiuje więc kulturę jako „system orientacyjny czy też repertuar środków komunikowania się i przedstawiania siebie” poprzez normy zachowań czy język. Jednostka skazana jest więc na praktyki kulturowe, co zakłada w rozumieniu badacza możliwość tworzenia „dwukulturowych, fundamentalnie hybrydalnych projektów tożsamościowych”, szczególnie trudnych w przypadku przedstawicieli mniej-

szości, którzy zmuszeni są do rekonstrukcji własnej tożsamości w nowych warunkach. Kluczowe dla pedagogiki międzykulturowej jest więc – w opinii Auernheimera – „uznanie inności” oraz „uwrażliwienie na nierówności”, czyli wyczulenie na dyskryminację. Akceptacja różnorodności i ambiwalencji jest jednak niewystarczająca, jeśli nie wspierają jej zasada równości szans w zakresie edukacji i brak stratyfikacji społecznej. Ścisłe powiązanie bogatej praktyki badawczej z edukacyjną z nastawieniem na tworzenie społeczeństw przyjmujących pozwala znów na stworzenie modelu edukacji międzykulturowej, rozumianej jako spotkanie, wymiana kulturowa czy wręcz tworzenie nowego konstruktów kulturowego.

Praca Georga Auernheimera stanowi w tej perspektywie wartościową analizę zjawiska międzykulturowości, która uwzględnia jej historyczno-społeczne, polityczne i antropologiczno-kulturowe aspekty. Badacz podejmuje próbę uporządkowania i wyjaśnienia przyczyn, założeń oraz perspektyw teoretycznych pedagogiki międzykulturowej, opierając się na ustaleniach i koncepcjach badaczy niemieckich oraz rozwoju dyscypliny i praktyki pedagogicznej w Niemczech. W swoich rozważaniach bierze pod uwagę jednak kontekst europejski i światowy (przykłady: Danii, Holandii, Szwecji, Stanów Zjednoczonych i innych), odwołuje się również do koncepcji z zakresu edukacji międzykulturowej i pracy socjalnej w środowisku zróżnicowanym kulturowo. Wychodząc z perspektywy etniczności, podejmując temat postaci migranta i grup mniejszościowych, rozpatrując zjawisko dyskryminacji, rasizmu, struktury społeczeństw i procesu konstruowania tożsamości, Autor odnosi się również do obszaru nauk performatywnych, teorii gender czy nurtów feministycznych. Ukazuje tym samym niezwykle aktualność i mobilność poruszanej tematyki. Tym bardziej publikacja ta służyć może niemal każdemu, kto czuje związek ze zjawiskiem zróżnicowania kulturowego. To znów – w obliczu napiętej sytuacji międzynarodowej i nastrojów społecznych, postępującego procesu globalizacji i migracji ludności dotyczących również Europy – wpływa na niemal wszystkie dziedziny, wymuszając konieczność ich „wyzerowania”² i reinterpretacji.

Wprowadzenie... obejmuje siedem rzetelnie usystematyzowanych rozdziałów, z których każdy obejmuje kilka podrozdziałów, ułatwiających rozeznanie w lekturze. Każdy rozdział zakończony jest podsumowaniem oraz tzw. zadaniem, sformułowanym przez Autora na wzór zadania domowego, które moż-

² Reinterpretacji pojęcia dokonał Z. Kwieciński. 2004. Pedagogiczne zero. Zastosowania problemowe, epistemiczne i magiczne. *Nauka*. 2, ss. 83–104.

na znaleźć w podręcznikach szkolnych. Czasem jest to polecenie skonstruowania „mapy myśli” na podstawie przeczytanego rozdziału, innym razem jest to „refleksja na temat”, uzupełnienie informacji czy prośba o zapoznanie się z literaturą uzupełniającą, która widnieje na końcu każdego rozdziału. Choć pomysł badacza wydawać się może niepoważny, prowadzący odbiorcę do roli dziecka, to jest on, w moim mniemaniu, niezwykle wartościowy – skłania czytelnika do dalszej eksploracji omawianej problematyki, samodzielnego poszukiwania i poszerzania wiedzy o sprawdzone i wiarygodne źródła. Na pełną publikację składa się siedem rozdziałów, z których pierwsze pięć ma charakter teoretyczny, pozostałe dwa poświęcone są kwestiom praktycznym, prezentując wybrane koncepcje pracy międzykulturowej i własne propozycje działań na tym polu.

Rozdział pierwszy zatytułowany *Edukacja międzykulturowa jako nowa idea* stanowi zarys historycznego kontekstu migracji ludności (przyczyny, formy i skutki migracji), analizę i ustanowienie terminologii (pojęcia wielokulturowości, międzykulturowości, multikulti, migranta i innych) ze wskazaniem i próbą wyjaśnienia tkwiących w niej znaczeń i sensów, również tych stygmatyzujących przedstawicieli mniejszości. Szczególne znaczenie poświęca Autor kreacyjnej i performatywnej funkcji języka w odniesieniu do powszechnych idei i stereotypów towarzyszących zjawisku międzykulturowości (np. postać migranta jako „Obcego” czy „Innego”). Auernheimer podejmuje również analizę założeń i przebiegu wychowania międzykulturowego w różnych krajach, przygląda się jego uwarunkowaniom społecznym, politycznym i kulturowym. Oddzielny podrozdział poświęca temu zagadnieniu na gruncie niemieckim.

Podobnie jak pierwszy, rozdział drugi, zatytułowany *Pedagogika kulturowa*, okaże się szczególnie pomocny dla odbiorców stawiających swoje pierwsze kroki w tematyce międzykulturowości. W tej części publikacji Autor omawia pedagogikę międzykulturową jako dyscyplinę naukową, systematyzując poszczególne dyskusje i powstające koncepcje teoretyczne poczynając od lat 70. XX wieku do dziś. Czytelnik ma więc okazję zapoznać się z obecnymi w dyscyplinie podejściami teoretycznymi wywodzącymi się z filozofii, idei relatywizmu kulturowego, konstruktywizmu społecznego czy teorii kultury. Auernheimer analizuje pokrótce problematykę ówczesnych i obecnych dyskusji oraz przedstawia – w perspektywie porównawczej – główne założenia i koncepcje czołowych przedstawicieli dziedziny, m.in. Nieke, Kiesela, Hamburgera, Holzbrechera czy Gogolin. Całość poddaje zwięzłej syntezie i podsumowaniu, porządkując omówione koncepcje i wykazując ich walory,

słabości oraz cechy wspólne: uznanie inności i uwrażliwienia na nierówności społeczne.

Rozdziały trzeci, czwarty i piąty (zatytułowane kolejno: *Podstawy teoretyczne. Część I, Podstawy teoretyczne. Część II, Podstawy teoretyczne. Część III*) rozpatrywać można jako naturalną, precyzyjnie opracowaną konsekwencję wcześniejszych rozważań, będących wykładnią teoretycznych, metodologicznych i terminologicznych podwalin dyscypliny, jaką jest pedagogika międzykulturowa. Badacz precyzyjnie analizuje model społeczeństwa wielokulturowego, który stanowi wedle Autora punkt odniesienia dla refleksji i działań z obszaru edukacji międzykulturowej (prezentacja stanowisk m.in. C. Taylora, J. Habermasa czy N. Fraser) oraz zbiór związanych z tym modelem zjawisk i pojęć, m.in. zagadnienie edukacji i konstrukcji tożsamości kulturowej (w ujęciu Herdera, Hegla, Humbolta czy Foucaulta), pojęcia: dyskursu i kultury (różne definicje, praktyki kulturowe, ujęcie strukturalistyczne), akulturacji, stereotypu, obcości i figury Obcego czy relacji pomiędzy integracją a asymilacją. Za wysoce wartościowy dla współczesnego odbiorcy uznać można fragment poświęcony teoriom i badaniom nad rasizmem. Autor rozpracowuje niejako owo zagadnienie na poziomie historycznym, znaczeniowym, językowymi i ideowym, wskazując jasno zagrożenia.

Różne wymiary międzykulturowej pracy edukacyjnej Auernheimer prezentuje w ostatnich dwóch częściach pracy (rozdział szósty i siódmy: *Koncepcje edukacji międzykulturowej, Pedagogika migracji*), w której omawia cele, metody oraz preferowane formy edukacji formalnej (szkolnej) i pozaformalnej. Odbiorca zapoznać może się w tym przypadku z amerykańską koncepcją Anti-Bias i podejściem zorientowanym na różnice czy modelami edukacji antyrasistowskiej. Proces uczenia się ma dla autora charakter wielofazowy, a wychowanie kulturowe jako wychowanie społeczne ma mieć na celu rozwijanie tolerancji, empatii, solidarności oraz redukcję uprzedzeń, wolną od moralizatorskiej dydaktyki i kategoryzacji, uwzględniającą jednak różnice. Podejmując w swojej książce problematykę praktyki pedagogicznej stwarza również możliwość spojrzenia na wychowanie międzykulturowe z perspektywy różnych projektów pedagogicznych, m.in. nastawionych na rozwój kompetencji społecznych koncepcji Niekego i Holzbrechera czy modelu kształcenia wielojęzycznego i wieloperspektywicznego Gopferta.

W tym miejscu należy zaznaczyć, że rozdział siódmy umieszczony w niniejszym wydaniu został zmieniony i uzupełniony w polskim wydaniu dzieła, nosząc tytuł *Pedagogika migracji*. Wydaje się on szczególnie interesujący dla edukatorów i praktyków – traktuje bowiem o różnorodnych modelach pracy

na rzecz integracji mniejszości, sugeruje również możliwe zmiany w nauczaniu instytucjonalnym i alternatywne metody nauczania, z którymi edukacja w Niemczech, Europie, a także w Polsce powinna się zmierzyć.

We wstępie do książki autorka przekładu – Katarzyna Stankiewicz – pisze: „Ostatnie wydarzenia na arenie międzynarodowej, przede wszystkim nasilające się konflikty zbrojne ogarniające również Europę, kryzys migracyjny oraz ataki terrorystyczne, często inicjowane przez przedstawicieli lokalnych środowisk imigranckich, pozornie mogą podważać sens pedagogiki międzykulturowej oraz skuteczność prowadzonych z jej inspiracji działań. Z drugiej strony w obliczu aktualnych problemów właśnie pedagogika międzykulturowa wydaje się niezbędna” (s. 7). W obliczu powyższej refleksji publikacja Georga Auernheimera stanowić może potwierdzenie słuszności tego stanowiska, będąc niejako aktem poparcia konieczności rozwoju oraz kontynuacji działań na rzecz pedagogiki międzykulturowej. To właśnie publikacje tego typu stanowią jedno z istotniejszych źródeł wiedzy o tym, w jaki sposób powinniśmy rozumieć zjawisko międzykulturowości, która coraz częściej przyjmuje formy namacalnych, rzeczywistych i doświadczalnych w życiu codziennym różnic kulturowych, z którymi jako mieszkańcy Europy spotykamy się coraz częściej.

Wprowadzenie do edukacji międzykulturowej G. Auernheimera rozpatrywać można dwójako: jako kolejną, wartą uwagi, wyrafinowaną publikację naukową lub jako publikację o potrzebie społecznej, której fragmenty można byłoby uczynić szkolną lekturą. Dzieło niemieckiego teoretyka i praktyka wskazuje bowiem, w jaki sposób dekonstruować i przepracowywać fałszywe obrazy, stereotypy, uprzedzenia czy lęk przed „Obcym”, przed tym, co „inne”. Pokazuje zagrożenia, ale i korzyści płynące z wielokulturowości, która – jak podkreśla w przedmowie do polskiego wydania Autor – również dla Polski jest nieunikniona, gdyż podobnie jak Niemcy „z kraju emigrantów stała się krajem imigrantów, nawet jeśli wielu z nich traktuje ją ciągle jako miejsce tymczasowego pobytu” (s. 15).

Jako społeczeństwo Polacy również zmuszeni są zmierzyć się z problemem nie tylko migracji zarobkowej, ale przede wszystkim ze zjawiskiem uchodźstwa, a tym samym postępującym procesem pogłębiającej się wielokulturowości i wielojęzyczności. Już samo wydanie pierwszej polskiej edycji dopiero teraz świadczyć może o dosyć późnym rozbudzeniu w społeczeństwie dyskusji i świadomości zmieniającej się rzeczywistości społecznej. Polskę nieuchronnie czeka więc transformacja społeczno-kulturowa, konieczność zmierzenia się i przepracowania opartej na idei homogeniczności

tradycji i tworzących ją wartości, które – nie chcąc stanowić przyczynku do konfliktów – powinny otworzyć się na koncepcje integracji mniejszości, oferując swoim obywatelom równość szans i możliwość udziału w życiu społecznym, niezależnie od różnic kulturowych i innych. Podążając za Auernheimerem, warto pamiętać, że „kiedy polityka reaguje oporem, pedagogice ciężko przyczynić się do integracji” (s. 16). Kształtowanie świadomości społecznej i poszerzanie horyzontów myślowych poprzez intencjonalną edukację stanowić może jednak początek na drodze ku zmianie postaw, a w tym z pewnością pomóc może praca niemieckiego badacza.

Magda Bałajewicz